

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 7 (8643)

16 ФЕВРАЛЬ

2017 йыл

КИШИ ЮМА

УВЫТ АЙЫ

1931-нши йылдан алып шыгады

ЯЗБА

ДР Аькимбасы Рамазан Абдулатипов:

«Дагестан халкы туъзилис аьрекетине онъланган»

Быйыл 6-ншы февральде ДР Халк Йыйынынынъ 6-ншы сессиясында Дагестан Аькимбасы Рамазан Абдулатипов республика парламентине каратылган Язбасы ман шыгып сойлеген эм сонынъ иштелигинде дагестан ямагатынынъ аьллерине толы кебинде терен белгисин берген. Тоьменде онынъ Язбасын кыскартып беремиз.

Биз 2016-ншы йылда Дагестанда властьюте, экономикалык эм ямагат-политикалык ислерде йорыкты келтирув бойынша куллык этувимиздинъ кезекли кесегин оьттик. Республика оьрленувдинъ аьрув юрисин саклады эм йылдан-йылга бу аьл ийгиленип барады.

Дагестан Республикасы оьткен доьрт йыллардынъ сырагылары бойынша – Россиядынъ оьрленип баратаган регионлары санында. Ким не деп айтса да, бу етимис! Приоритетли проектлердинъ яшавга шыгарылувы негизинде биз ашык кепте, тергевшилер ямагаты ман, ямагаттынъ оьзи мен бирге оьткерилетан туьрленислердинъ иштегин, ниетлерин эм борышларын белгилеймиз. Дагестаншыларга оьз ара ортаклыгынынъ, бир команда экенлигининъ, куры тек оьзине тувыл, ама Дагестан, Россия ушин де ислеп болаяклыгынынъ сезими кайтады. Ол зат оьзозиннен болмайды. Биз тек бирге, бир команда болып, Дагестанды аягына тургузудынъ уллы борышларын шешермиз.

Ыхтыяр саклавышы органлары ман бирге биз республикада ыхтыяр йорыкты туьзетпеге, терроризмди енъмеге эм кыянатлыктынъ оьлшемин тоьменлетпеге уьлгирдик. Дагестан «йорыксыз согыс» заманын оьтти эм ийги эм тийисли кепте оьрленув шагы-

на кирди. Дагестандагы аьллер онъайлы, аьрув эм белги берилип болатан кепке келтирилди. Дагестан халкы туъзилис аьрекетине онъланган.

Оьткен 2016-ншы йылдынъ бас политикалык оьзгериси – сентябрьде болып озган сайлавлар ызгы йылларда юритилип турган туьрленислердинъ хайырын коьрсетуьвши шайыт. Россия Федерациясынынъ Федераллык Йыйынынынъ Государстволык Думасынынъ эм Дагестан Республикасынынъ Халк Йыйынынынъ депутатларынынъ тийисли сырасы сайланды. Оьткен йыллар ишинде биринши кере Дагестанда сайлавлар сайлавшыларды сатып алуьвсыз эм кандидатларды куьвалувсыз аьлде озгарылды. Сайлавларда «Единая Россия» партиясы тийисли кепте енъди, Государстволык Думасынынъ федераллык сырасы уьшин сайлавшылар-

дынъ 88,9 проценти тавысларын бергенлер.

Сонъгы йылларда ыхтыяр саклавышы органлар эм спецслужбалар оьз ис аьрекетининъ йосыкларын заьлимдей яньырттылар. Республикада кыянатлыктынъ оьлшеми 2,8 кереге тоьменлеген. Бу иске Дагестан Республикасындагы Антитеррорист комиссиясынынъ эм муниципаллык образованиелериндеги антитеррорист комиссияларынынъ куллыгы ийги косымын этеди. Бу комиссиялардынъ куллыкларын биз дайым да яхшыртып барамыз. Терроризм идеологиясына карсылык этувде республика дин аьрекетшилери, Дагестан муфтийи шейх Ахмадаьжи мен Махачкала эм Грозный епископы Варлаам да хыйлы куллыкты бажарадылар.

«Ясыртын экономика» ман бирге экстремизм мен терроризмди коррупция да демевлей-

ди. Биз Коррупцияга карсылык этув комиссиядынъ куллыгына эс берувимизди куьшлендирдик. Коррупцияга карсылык этув сораьлары бойынша Администрация управлениеси белсенли куллык этеди, ол чиновниклер уьшин ишки кавыфсызлык службасы болып токтаган. Бу управлениеден инспекторларды баьри министерстволарга, ведомстволарга, солай ок аьр бир муниципаллык образованиелерине де беркитуьв керек деп ойлайман. Бу ягыннан баьри оьлшемлерде де граждандардынъ эм ямагат биригуьвлерининъ тилеклерине явап берув куллыкты да куьшлентув керегеди.

Эсап берув йылында республикада коьплеген экономика коьрсетимлерининъ оьсуьви белгиленген. Айтпага, промышленность производвосы – 36,3 процентке, косылма бюджетининъ налог эм налог тувыл келимлери – 17,5 процентке, негизли капиталга инвестициялар – 3,8 процентке, «курылыс» аьрекетин бойынша этилинген куллыклар – 4,0 процентке, авыл хозяйство продукциясы – 4,7 процентке арткан. Оьткен бес йыллар ишинде биз толайысы регионаллык продукциясынынъ производство оьлшемин эки кабат оьстирмеге уьлгирдик. Республикада «Экономикады акка кайтарув» приоритетли проекти етимисли кепте яшав-

га шыгарылады. Биз налог негизимизди алдынгыга коьре коьпке яньырттык эм оьстирдик: 206 мынъ гектар ерлер эсапка алынган, капиталлык курылысынынъ 167 мынъ объектлери налог негизине киргистилген, налог органларында эсапка алынмай аьрекетин бардыруьши 16 мынъга юьвек предпринимательлер табылганлар, солардынъ яртысыннан коьбиси эндигиси эсапка алынганлар. 2016-ншы йылда 34 объект кулланувга берилген, сонынъ ишинде 14 школалар, 12 школага дейимги балалар учреждениелери, 10 савлык саклав объектлери, Махачкалада элимизде энъ де уьйкен деген аьлиги заманга келисли перинаталлык орталыгы Каспийскте 1224 окуьшы орынлары эм баска социаллык объектлери ашылганлар.

Республикада «Яньы индустриализация» приоритетли оьрлентув проектининъ яшавга шыгарылувы промышленность производвосынынъ оьсуьвининъ йогары коьрсетимлерин канагатлайды. Айтпага, аьрув производство сырагыларына «Завод «Дагдизель» ОАО, «Концерн «КЭМЗ» ОАО, «Завод им.Гаджиева» ОАО эм баска предприятияелер етискенлер. Ызгы йылларда промышленность производвосы 2 кере эм соннан да йогары арткан, 970 йогары технологиялы ис орынлары туъзилген, кыйын ак оьлшеми де артып барады.

(Ызы 2-нши бетге)

ДЕРЕЖЕЛИ ИС ОРЫНЫ

Баспа тармагында – яньы етекши

Оьткен саьрсемби куьн, 8-нши февральде, «Молодежь Дагестана» баспасынынъ конференц-залында журналистлер соьбщствосына ДР баспа эм информациясынынъ яньы министри Рашид Акавов болганы билдирилди. Соны ман байланыслы шарада Дагестан Оькиметининъ биринши орынбасары Анатолий Карибов, ДР Аькимбасынынъ эм Оькиметининъ Администрациясынынъ информациялык политикасы бойынша Управленисининъ етекшиси Зубайру Зубайруев эм республика

Аькимбасынынъ советниги Азнаур Аджиев ортакшылык этилер. Анатолий Карибов баспа эм информациядынъ алдынгы министри Бурлият Токболатовдынъ куллыгын йогары баалады.

Ведомстводынъ яньы етекшиси акында биринши зампред булай деди: «Рашид Забитович бу ис тармакта ят аьдем тувыл, ведомстводынъ коьп куллыкшылары оны биледилер. Ол – ДГУ-дынъ филология факультетининъ выпускниги, тарих илмилер докторы. ДГПУ-дынъ анъ факультетининъ дека-

ны болган. Рашид Акавов – маданиятты оьрлендируьвге караслы аьдем экенин хош коьремен...»

Рашид Акавов республика етекшилигин ога этилинген сеним уьшин разылыгын билдирди эм соны аклар уьшин баьри куьшин салаягын билдирди.

Оьз соьйлевинде министерстводынъ алдынгы етекшиси Бурлият Токболатова ис йолдасларына разылыгын билдирди эм журналистлерди биргелесип алдыга бармага шаьырды. Исте мундай авыстыруьвлар эки як разылыгы ман этилингенин белгиледи.

ЯЗБА

ДР Аькимбасы Рамазан Абдулатипов: «Дагестан халкы туьзилis аьрекетинe онъланган»

(Басы 1-нши бетте)

Дагестан уьшин бас маънели тармак деп агропромышленность комплекси саналады. Ол республика экономикасына эм дагестаншылар яшавына заьлимдей косымын этеди.

Республика Оькиметине РФ Авыл хозяйство министерствосы ман бирге Дагестандагы сувгарув тармакларын кайтадан тургызув эм оьрлен-туув куллыкты армаган бардырув керегеди.

Республикада малшылык продукциясын аьзирлев оьлшеми оьсип барады: эт – 7,5 процентке (129,1 мынг тонна), суьт – 2,8 процентке (843,5 мынг тонна), юмырткалар – 5,6 процентке (243,0 миллион).

Мал союв эм кой этин асыллав цехлерин курув исине кызыксынув артып барады (кой этин болдырув бойынша биз элде 1-нши орында). Аьлиги заманларда сондай цехлердин арасында куьндесликти шыдайтаган продукция шыгаратаган «Бозторгай» КФХ-сын (Ногай районы), «Агротехнопарк» ООО (Ботлих районы), «Омаровой П.» КФХ (Каспийск), «Кизляр-Урицкий эт комбинат» ООО (Кизляр) белгилемеге суьмен.

ЯЗБАДАН СОНЪ

Ямагат аьллерине терен белги берилген

ДР Аькимбасы Р.Абдулатиповтынъ ДР Халк Йыйынына каратылган янъы Язбасы акында «Ногайский район» МО аькимбасы Казмагомед Янбулатов тоьменде оьз ойын билдирген.

Онынъ соьзлери мен, Язбада республикада туьзилген аьллер эм патшалык политикасынынъ маънели йоллары акында белгиленген, экономикада оьрленуьдинъ ой-ниетлери айтылган, социаллык, политика тармагынынъ соравлары коьтерилген эм республикада келесектеги йылларга оьрленуьв приоритетлери коьрсетилген.

К.Янбулатов Язбада ызгы йыллар ишинде республикада терроризм эм экстремизм мен куьресуьв бойынша юритилген куллыкка баасы берилгенин белгиледи.

«Маънели приоритетлер эсабында кавыфсызлыкты канагатлав, Дагестан Республикасынынъ берк кепте эм эмишлик аьлинде оьрленуьви, республика яшавшыларынынъ ыхтыярларын эм эркинликлерин коршалав куллыгы айырылып коьрсетилген. Оьзининъ Язбасында республика Аькимбасы ерли самоуправление органлары калаларды эм районларды социал-экономикалык яктан оьрленуьв бойынша юритаган исин белгилеген, муниципалитетлер аькимбасларын бу куллыкты куьшлендирмеге шақырган. Ызгы

Билимлендируьв–бизим элиминиздинъ, сонынъ санында Дагестаннынъ да, маънели приоритетли проектлерининъ бириси. Оьткен йыллар ишинде билимлендируьв тармагында энъ керекли йорыкты кайтадан туьзуьв бойынша коьп куллык этилинген. Эндигиси баьри эсимизди билим сапатына каратпага керекпиз. Школа, вуз оьзининъ Тувган Эли мен оьктемли эм соны оьрлендируьвши, куьндесликке шыдамлы эм етимисли граждандарды кеплендирмеге керекли. Билимлендируьв эм маданият – олар аьдем намысын, халк намысын беркитуьвдинъ негизли факторлары.

Биз медициналык ярдамнынъ сапатын арттырув, врачлардынъ, медициналык куллыкшыларынынъ куллык этуьв оьлшемин эм бу тармактагы кыйын акты оьстируьвге уйкен эс беремиз.

2016-ншы йылда медициналык учреждениелерининъ материал-техникалык негизин беркитуьв бойынша куллык армаган бардырылган, боьтен де авыл ерлеринде. Болса да, айырым аваралды онкология авырувлары эм онкология маразы ман кыйналатаганларга ярдам этуьв маъселеси тувдырады. 2017-нши йылда республикада Государство-

лык Думасынынъ депутаты З.Аскендеровтынъ ярдамы ман онкологиялык орталыгынынъ янъы меканы курылмага каралады. Ама савлык саклав тармагында энъ де маънелиси – ол диспансеризация эм яшавшылардынъ савлыгынынъ мониторинги.

Болса да савлык саклав тармагынынъ етимислерине карамастан, дагестаншылар медицина куллыкшылары ягыннан болатан шеретлер, формализм эм ян авырмаганлык пан карсы боладылар. Бу соравларды шешуьв уьшин акша карыжлары кереклейди, сонынъ уьшин медицина куллыкшыларынынъ маданиятын, саваллыгын, яваллыгын кеплендируьв керегеди. Белкиси, эндигиси Гипократ антыннан аьр кимге белгитли доктор Магомедтинъ антына коьшпеге заман еттиме экен?

Аьли де республикада йол-коьлик кателеринен аьдемлер оьлимининъ оьлшеми айлак йогары болып кала береди. Йыл сайын йолларда кателенип 500-ге ювык аьдем оьледи. Кайдай да бир белгилер бермеймен. Мунда баьри зат та аьнламы. Тек сол баьри затгы да коьклик айдавшылар нызамыннан баслав керегеди.

доьрт йыллар ишинде Ногай районы Дагестан Республикасынынъ муниципаллык образованиелерининъ социал-экономикалык оьрленуьв коьрсетимлери бойынша берк кепте алдышы орынларды бийлейди. Районда республикада оьрленуьв приоритетли программаларды толтырув, яшавшылардынъ кавыфсызлыгын канагатлав эм яшавын ийгилендируьв бойынша уйкен куллык юритиледи», – деп билдирген ол.

«Авыл поселениелер аькимбасларына, баьри дережедеги етекшилерге, район Йыйынынынъ эм авыл Йыйындар депутатларына оьзлерининъ куллыкларын алдыга салынган борышлар-

га келисли кепте туьзуьв керегеди. Тек соьйтип республика Аькимбасы бизим алдымызга оьзининъ Язбасында коьрсеткен тапшырмаларды эм борышларды толтырмага ниетленип, куллыкты да туьзбеге керек. Язба соны яшавга шыгарув яктан тек маънели программалык документ болып саналмайды, ама соны ман бирге ол ерлеринде, ис аьрекетинде кулланылады. Дагестан Республикасынынъ Аькимбасы Рамазан Абдулатиповтынъ алган йолы – ол республика граждандарнынъ коьбисининъ эрки эм сезинъ баьринизди де бу Язбады колтыкламага эм толтырмага шақыраман», – деп белгилеген К. Янбулатов.

«Дагестан етекшиси республика уьшин негизли тармак ол агропромышленный комплекс эм ол республикадынъ экономикасына эм дагестаншылардынъ яшавына уйкен косымын этатаганын билдирген. Ногай районнынъ «Бозторгай» эгинши-фермер хозяйствосы малды союв эм сонынъ этин асыллав бойынша етимисли предприятиелер санында белгиленгени суьйинтеди. Республика басшысы оьзининъ Язбасында республикадынъ оьткен йылдагы социал-экономикалык сырагыларын келтирген эм Дагестаннынъ келесектеги йылларга оьрленуьвининъ негизли йолларын айырып белгилеген», – деген К.Янбулатов.

Республикада беркитуьвге каратылган шақырув

«Бабаюртовский район» МО аькимбасы Эльдар Карагишиев ДР Аькимбасы Рамазан Абдулатиповтынъ ДР Халк Йыйынына каратылган Язбасы бойынша бир неше ойы ман боьлискен.

«Рамазан Гаджимурадович дагестан халкын Дагестаннынъ туьзуьвши потенциалын аякка тургызбага, заман талаплавларына тийисли кепте явап бермеге шақырды. Ол буьгуьнлерде бизим регион уйкен кыйынлыкларды – оьткен «буламык» йыллардынъ асабалыгын енъе берип, сав элимиз бен бирге ортак бир сырада абыгтавын белгилеген. Оннан баскалай, ДР Аькимбасынынъ ойына коьре, бизим аьр биримиздинъ уьстинлигимиз – ол Дагестан уьстинлиги, Россия уьстинлиги. Бизге ортак бир халк эсабында таза эм пайдалы куллыкка, Дагестанга эм аьр дагестаншыга оьзининъ аян бетин, оьз намысын кайтарув уьшин бирлеспеге керегеди», – деп ашыклап айткан ол.

Онынъ соьзине коьре, Язба – ол оьткен йыл ишинде не затка етиспеге уьлгирилгени, кайдай ислер яшавга шыгарылганы эм эндиги де не зат этпеге тарыгы акында оьз алдына эсап беруьв. Регионнынъ аькимбасы аян санлар эм тийис-

ли фактлар келтирип, республика аьрекетининъ приоритетли йоллары бойынша коьрсетимлердинъ ийгиленуьвин белгилеген. Язбада тагы да бир кере яшав аьрекетининъ баьри тармаклары да коьрсетилинген эм экономика, билимлендируьв, ян-эдаплык маъселелерине терен тергев этилинген.

Дагестан оьз оьрленуьвининъ кайбир оьлшемлери бойынша элимиздинъ баска регионларыннан да озатаганы, депутат корпусынынъ косылма куллыгы аркасы ман турбулентность аьлиннен шыгатаганы белгиленген. Республика парламенти кризиске карамастан, Дагестанга косымша инвестицияларды киргистпеге амал тапкан.

«Рамазан Гаджимурадович ерли самоуправление – ол аьдемлерге энъ де ювык турган власть эм етекшилев тармагы болатан аьрып белгилеген. Онынъ ойына коьре, ерли самоуправление органларынынъ пайдалы кепте куллык этуьви мен аьдемлер савлайы власть аьрекетин байланыстырадылар. Оьткен туьрлентуьв йыллары ишинде муниципаллык властининъ ис аьрекетининъ оьлшеми тамырыннан туьрленген.

Дагестан Аькимбасы озган доьрт йыл ишинде регионда болып оьткен уйкен туьрленислерди айтып белгилеген, янъы борышлар эм приоритетлер салган. Биз эндиги оьз ягымыздан алдымызга салынган баьри борышларды да толтырмага шалысармыз», – деген Э.Карагишиев.

АСЯ МУСАКАЕВА.

ДАГЕСТАНДА –
КАСПИЙ ЙЫЛЫ

Шатлыклы аьлде ашылды

Уьстимиздеги 2017-нши йыл Дагестанда Каспий йылы деп белгиленген. Ол зат, Республика Аькимбасы Рамазан Абдулатиповтынъ айтувы ман, регионумыздынъ экологиялык аьлин ийгилендирмеге ярдам этер.

«Биз Каспий ягасынынъ, йылгалардынъ эм коьллердинъ экологиялык аьлин онъайлы этуьв уьстиннен куллыкларга каты урынармыз. Регионда экологиялык аьллер ызгы йыллар кишкей колай болгандай. Биз республика яшавшыларын Каспийдинъ ягасынынъ эм айырым сакланатаган ерлердинъ экологиялык аьлине эс эттирип эм кызыксындырып болдык, – деди Рамазан Гаджимурадович.

Янъыларда Махачкалада Поэзия театрында республикамызда Экология йылынынъ эм Каспий йылынынъ шатлыклы ашылувы оьйти. Мунда Дагестан Республикасынынъ Аькимбасы Рамазан Абдулатипов, ДР Табиат ресурсларынынъ эм экологиясынынъ министри Набиюла Карачаев, Кабардино-Балкариядынъ Табиат ресурсларынынъ эм экологиясынынъ министри Хахим Биттиев эм баскалар ортакшылык эттилер.

– Бизим кайбиримизге оьзимиздинъ табиятка каравымызды туьрлендирмеге тийисли. Россия Президенти Владимир Путин табиятты саклав соравларына уйкен эс этеди. Экология баьлеге биз айлак ювык эдик. Мине тап бу куьн биз коьклик тегершиклерди кайтадан ясап шыгарув бойынша экологиялык предприятие аштык. Сосындай предприятелиер Кизляр эм Дербент калаларынынъ касында да салынаяк, – деди оьз соьзинде Р.Абдулатипов. Тагы да ол калалар ман районларда парклар аз экенин белгиледи эм бир шабылган терек орынына бес терек шашпага тийисли экенин айтты.

Н.Карачаев Дагестаннынъ етекшилеви экологиялык аьллерди туьзетуьв бойынша салган борышларды тагы да эске салып, оьз соьзинде булай деди :

– Бу куьнлерде йыл сайын республикамызда 1 миллион тонна яман калдыклар йыйылады, олар 350 гектар ерди бийлейдилер. Озган 2016-ншы йыл, официаллык кепте ыхтыяр берилмей, 297 коькыс тасланатан ерлер ясалган, олардынъ 50 гектар ерди бийлеген 183-ши йок этилинди.

Солай ок, ведомство етекшиси белгилегенлей, ызгы эки йыл ишинде сувларды кулланувда ийги сырагыларга етисилди.

Сырагылар келтирип, Рамазан Гаджимурадович Дагестанда табият ресурсларды саклав эм коршалав уьшин баьри керекли зат барын белгиледи.

Шара бойынша ДР Аькимбасы «Экология пространства» фотовыставкасын карап шыкты.

Н. КОЖАЕВА.

«АПК» ПРОЕКТЫ

Мал териси асылланады

Ногай районында кара малдың, койдың терисин асыллав бойынша аьлиги заманга келисли цехи аьрекет этип баслады. Предприятие «Агросоюз» СПОК етекшиси Мухтарбий Аджековтын куыш салувы ман ашылды.

«Биринши кере ызгы йыллар ишинде патшалык-байыр партнерлык негизинде эм Турция инвесторлары ман бирге Терекли-Мектеб авылыннан алыс болмаган ерде малдың терисин баслапкы асыллав бойынша цехине мекан курылды. Мунда баслапкы асыллавды оьткен терилер Турция эли-

не йиберилееклер. Онда терилер асыллавдың экинши кезегин оьтееклер. Асылланган терилери аяк кийимин аьзирлевде эм енъил промышленность тармагында кулланылаяклар. Турция элинде сол асылланган териден туьрли дорбалар, куьртелер эм баска затлар аьзирлемеге болаклар, – дейди туьрк пар-

тнери Али Вардар.

ДР Авыл хозяйство-лык министерствосынын билдируьвине коьре, алатларды алуьвга, меканды куруьвга эм керекли амалларга 30 миллион акшасы салынган.

Грант алуьвда патшалыгымыз да оьз коьтергишлевин этти. Буьгуьнлерде предприятиеде 15 кулыкшылар аьрекет

этедилер. Келеекте де онда 50-ге ювык аьдемлер кулык пан канагатланмага болаяклар.

ДР Авыл хозяйство-лык эм азык-туьлик министерствосынын малшылык тармагынын оьрленуьв боьлиги бойынша етекшиси Юсуф Юсуфовтын белгилеви мен, буьгуьнлерде Дагестанда 5 миллион кишкей малдың эм 1 миллион кара малдың бар болганы ман байланыста, териди асыллавы эм рынокка сол аьзир продукциясынын етуьви бойынша соравы оьтकिр турады.

Сонын уьшин патшалыгымыз бан теридинь баслапкы асыллав бойынша цехин уйгынламага деген ой коьтергишленди. Сондай предприятиединь аьрекет этуьви, заманлар оьтип, йыл сайын 150 мын уйкен малдың эм 300 койдың терисин асылламага амал береек.

Суьвретлерде: тери асыллав цехи оьз аьрекетинде.

РАЙОН АДМИНИСТРАЦИЯСЫНДА

Оьспирлер – келеекте Аталыкты коршалавшылар

Янъыларда «Ногайский район» МО администрациясында балаларды эм оьспирлерди туьрли аьтан, анъакыл, эдап эм куышкуватлыгын оьрлендируьв мыратта олардың канатта, ясларда Аталыкты коршалав бойынша гражданлык эм конституционлык борышларын толтырып болуьга аьзирликти кеплев мен байланыслы сорав ойласылып каралды эм тийисли токтас кабыл этилинип алынды. Сога

коьре «Ногайский район» МО-сында «ЮНАРМИЯ» Савлайроссия-лык балалар-оьспирлик аьскерлик-патриотлык козгалысынын Штабы уйгынланды, оны уйгынлав бойынша бас шаралар Планы берки-тилди. Солай ок, Штаб аьрекетин уйгынлав бойынша исши туьрки-мининь сырасы берки-тилди. Соны ман, штаб етекшиси – «Ногайский район» МО администрация аькимбасынын ямагат кавыфсызлыгы бойынша орынба-

сары **Межитов А.З.**

Исши туьркимининь агзалары:

Меликов А.Н. – Тарумов эм Ногай районларынын военкомы (соьлесуьвге коьре).

Отегенова К.Ю. – «Ногайский район» МО администрациясынын билимлендируьв боьлигининь етекшиси.

Култаев С.М. – Афганистан ветеранларынын Россия Союзынын Ногай боьлигининь (РСВА) председатели.

Кожеева Э.Ю. –

«Шоьл тавысы» республикалык газетасынын бас редакторы (соьлесуьвге коьре).

Менгласанов А.К. – «Ногайский район» МО администрациясынын физкультура эм спорт бойынша бас специалисти.

Кудайбердиев Я.Т. – маданият боьлигининь етекишиси, «Ногайский район» МО администрация аькимбасынын етекишиси.

Сарсеев С.А.А. – «Яслык» МЦ МБУ директоры.

САК БОЛЫНЪЫЗ

От кавыфсызлыгын тутув шаралар

2017-нши йылдың январь айынын ишинде Терекли-Мектебинь Асанов атындагы орамында орынласкан уйдинь, ас-казан боьлмесинде газ плитасы атылган. Сонынь тамамында бир аьдем 55 процент куьйген (буьгуьнлерде ол сол алган яралардан яшавдан да кешкен. Г.С.).

Эсимизде сакламага керекпиз: уйдинь ишинде газ алатларынын дурыс ислемевине яваплыкты биз оьзимиз тутамыз. Сатып алынган аьр бир газ алатларда кулланув уьшин инструкция болмага керек. Солай ок, газ алатын сизге салып токтастыруьвшы аьдем кавыфсызлыкты тутув кагыйдаларына эм техникалык нормаларга коьре, документ берилмеге борышлы.

Газ келетаган кран ман газ алатын косатаган шланг эки метрден артык болмага ярамайды, берк этип косылмага эм ол доьрт йылдан артык кулланылмага керек туьвил, ама саклыкка коьре, эки йылда бир авыстырса да, зыян болмас. Сол шлангты бегитетаган темирди де куышли кыспага ярамайды, неге десе ол соннан ярылмага амырак болады. Эсимизде сакламага керекпиз: уйишликте кулланылатаган газ алатлар атылмага амырак, сонын уьшин кавыфсызлыкты тутпага – бизим борышымыз.

Алаттын газ йиберетаганын кайтип билмеге болады?

Ковз караска. Газ трубага сабынлы сув куйып тергейсиз, эгер газ йиберетаган ери бар болса, сол ерде коьпиришк болады.

Эгер газ куышли йиберетаган болса, сонынь сеси де эсителиди. Газ йиберетаган болса, онынь ийиси де болады. Эсинизде болсын: бир де газ йиберетаган ерди серник ягып излемениз. Газ алатларды тымдырмага шалысыныз эм от туьсуьвге карсы тармак кулыкшыларын шақырыныз.

Газ алатларын куллануьвда кавыфсызлыкты тутув шаралары.

Дайым газ янатаган боьлмедиде ел кактырып турыныз, кышакларда да ел киретаган ерлерди битемениз. Солай ок газ алатларды ягуьлы аьлде каравсыз калдырмага ярамайды.

Газ плитады тазалыкта сакламага керек. Уйден шыгып кетип бараятырганда, газ беретаган баьри алатларды соьндирмеге керек.

Газ йиберетаган болса, не этпеге керек?

Сол боьлмеден баьри аьдемлерди де шыгарыныз, газ келетаган кранларды ябыныз, электроарыкты ягып койманьыз, тез аьрекетте боьлмедиде ел кактырыныз, устады шақырыныз.

Эгер газ баллон кавыфлык тувдыратаган болса, тез аьрекетте баллоннынь кранын бегитип, боьлмеден кырга шыгармага керек. Газ баллон ман плитады косатаган шлангта газ йиберетаган тесик болып, сол ерде от янса, ол атылмас, эгер отка уьпирмессениз. Тек сол ерин сувланган шуьберек пен тартып байлап, газ кранын яппага керек болады.

Газ алатларга школада оқымайтаган балалар, газ алатларды кулланув йосыкларын билмейтаганлар да газга янаспа-сынлар.

Газ баллон от янатаган пештен 2 метр армаган ерде болмага керек. Кайдай болса да, газ бан байланыслы кулыклар сулышлы уста ман этилмеге керек. Газ алатларды куллантаган аьдемлер, аьр бир алаттын кулланув кагыйдаларын билмеге, тийисли тармакта инструктаж оьтпеге, алатлардың ислевин термеге керек болады, газ алатлар туратаган боьлмеде ийискелемей туьрып, электроарыкты якпага ярамайды. Эгер сиз боьлмеде газ ийисин сезген болсаньыз, тоьгерегиниздеги аьдемлерге билдириныз эм 04 номерли телефона газ службасына тел согыныз.

Газ бан «маскараламаныз», дайым газды кулланув кагыйдалары эсинизде турсын. Сизинь саклыгыньыз – авылдасларыныздың, кардаш-юьвкларыныздың ден савлыгы.

А. АНВАРОВ,

ДР бойынша Россия МЧС-нынь Южно-Сухомьск, Тарумов эм Ногай районлары бойынша 7-нши номерли тергев аьрекетининь эм алдын шалуу исининь боьлик начальниги.

Эс этиньиз!

2017-нши йылдың уьвыт айынын 12-нши куьнинде Ногай районнынь Орта-Тоьбе авылында турак уй янып, аьелге зыян келтирилген. Буьгуьнлерде хатын эм онынь кишкей баласы бек осал аьлде.

Аьел басы Артур Кудайнетов «Инсан» саваплык фондына коьмек этпеге тилек салган. Фонд етекшileri сизге тилек саладылар. Аьли оттан зарар келген аьелге тийисли медициналык ярдам керек, олар-

ды саванияция ман керек ерге аькетпеге тийисли.

Аявлы ердеслер, аьр биримиз де кыйынлы аьлге калмага боламыз, атайларымыз айтканлай, «кате – аяк астында». Коьмегимизди этейик.

Тийисли керек билдируьвлерди 8928 963 02 62 номерли телефонга тел согып билмеге боласыз.

676196000336971446 Сбербанк картасынынь номери.

Qıwı калтай: 928 505 56 77

Мобильный банк: 8 928 505 56 77.

«НОГАЙ ЭЛ» БАЛАЛАР БАВЫНДА

Балалыктынъ аьлемет дуныясы

«Ногай Эл» балалар бавынынъ азбарынынъ эсигин ашканлай, аьлемет балалар дуныясына киргендей озьинъди сезесинъ. Ярасык кепте агаштан ясалган ойнайтаган ерлерде шав-шувласып, ойнап турган балалар коьнълди коьтередилер.

Азбар ишинде эки шарлаклы мекан ярасыкланады, онынъ ишинде болса балалар уьшин, олардынъ оьрленуьвине коьмек эткен баьри амаллар да этилинген демеге болады. Мунда тербиялавшылар, музыкантлар, логопед, психолог эм баска куллыкшылар балалар бавынынъ директоры Наида Казмагомедовна Юнусовадынъ етекшилеви астында озь аьрекетлерин шалысып бардырадылар. Онынъ орынбасары Мадина Султанова янъыларда бу исин баслады. Методист Мутлихан Бегалиева тербиялавшылардынъ балаларга билим беруьвин тергейди.

Куьн сайын «Ногай Эл» балалар бавында, тийисли заманында 2-3 сабактан дерислер боладылар. Школага бара-як балаларды тербиялавшылары арып-лар ман таныстырадылар, оқып, язып уйретедилер. Куьннинъ экинши кезегинде балалар уйренгенин кайтаралайдылар. Бас окувлардан озьге, мунда туьрли кружоклар аьрекетлейди: айтпага, «Лашынлар» ногай тилиннен, компьютерный, англис тил, гимнастика, эркин куьрес, «Веселый язычок», «Уста коллар», ясав эм биюв. «Лашынлар» ногай тилининъ кружогында балалар айванлардынъ, куслардынъ, шешекейлердинъ атлары ман, ногай ойынлар ман, аьдетлер мен танысадылар. Айлардынъ атларын, туьслерди, ногайша санап уйренедилер. Ана тилине мунда тийисли эс этилгени бек суьйинишли, неге десе ана тилине суьйимди биз балаларда кишкейлей, балалар бавыннан алып эндирмеге эм оьстирмеге борышлымыз. Аьр бир балалар куьбинде мен ногайлардынъ бурын заманда кулланган туьрли затларын коьрдим: агаш касыклар, шонтайлар, билезиклер, терме, кийгиз эм коьп баскалар.

— Балалар кружокка бек суьйинип келедилер, ата-аналары да бек разы сосындай

куллык этилгенине, биревиннен де ногай тили керек тувыл деп эситпегенмен, — дейди «Лашынлар» кружок етекшиси Камилля Айтувганова.

Кружоклар оьтеяткан кабинетлерге мени методист Мутлихан Бегалиева шақырды, олардынъ кайбириси бек аьруьв ярастырылган. Ислемеге керекли затлардынъ коьплиги аваслыкты оьстиредди. Эркин куьрес кружогында етекшилер Арсланбек Нартупов кеделерди ойыннынъ йосыкларына уйретип туры эди.

Компьютерный кружогында Зоя Джумагишьева балаларды компьютер кулланувдынъ негизине уйретейтир. Суьврет ясамага аваслыгы болганлардынъ сулыбын Осман Суюндиков оьстиредди. Соьйтип, биз мунда балалардынъ оьрленуьви уьстинде уйкен куллык юритилетаганына шайыт болдык.

— «Ногай Эл» балалар бавында сосы кружоклардынъ аьр бириси юмада эки кере юритиледи. Биз балалардынъ билим

яктан оьрленуьви уьшин колымызда болган баьри амалларды да кулланамыз. Оннан озьгелей балалар бавында музей ашпага ниетленемиз. Ниетимиз толса балалар бурын заманларда ата-бабалары кулланган затлары ман таныс болаяк эдилер. Солай ок заман-заманы ман тербиялавшылар ашык дерислер де озгарадылар, аьр бир байрамга шаралар аьзирленеди. Олардынъ толтырылуьвине терен эс этиледи, — дейди методист Мутлихан Тойлевхановна.

«Ногай Эл» балалар бавыннан мен йогары коьнълде кайттым. Тагы да мага коьнълли балалар растылар. Мен олардынъ куьлкисине сукландым. Дуныядагы баьри балалардынъ балалыгы дайым да балдай таьтли болса экен, олардынъ наьсибин бир зат та кыска этпесе экен деген ойлар мени бийледилер.

Н. КОЖАЕВА.

Суьвретлерде: «Ногай Эл» балалар бавында.

СОЦИАЛЛЫК ТАРМАГЫ

Аьеллерге коьмек уьшин

ДР Президентининъ «Балалы аьеллерди коьтергишлевдинъ косымша шаралары акында» деген Указына туьрлентуьвлер киргистилген. Сога коьре, аьеллерге бесинши, оныншы эм оннан сонъ тувган балалар уьшин эм бир йорыктан эки, уьш эм оннан да коьп бала тувган уьшин бир кере тийисли этилетаган акша берилгенде аьелдинъ социаллык коьтергишлевде керексине-таганы эсапка алынмага тийисли. Сол зат патшалык яктан этилетаган коьмекти осал яшайтаган аьеллерге тувра онъламага амал берер.

З. АБЛЕЗОВА,
УСЗН специалисти.

ЯШАВШЫЛАР ЭСИНЕ

Ер иелери билмеге тийисли

Россия Федерациясынынъ Ер кодексининъ 42-нши статьясы ман келисли кепте ер межелерининъ иелери эм соларды кулланувшылар озь ерлеринде орынласкан геодезия эм баска айырым белгилердинъ сакланувин канагатламага борышлы экени токтастырылган.

«Геодезия эм картография акында» деп аталган 26.12.1995-нши йылдагы 209-ншы номерли Федераллык законнынъ 16-ншы статьясына коьре федераллык бюджетининъ карыжлары ман курылган астроном-геодезия, геодезия, нивелир эм гравиметр пунктлары, ер уьстиндеги белгилер эм сол пунктлардынъ орталыклары (армаган — геодезия пунктлары) федераллык байырылыгы деп саналады эм патшалыктынъ коршалавы астында турадылар.

Геодезия пунктлары орынласкан ер межелерининъ иелери геодезия эм картография тармагы уьшин толы ьхтыярлы болатан толтыруьвы властьтинъ федераллык органына эм онынъ ерли органларына геодезия пунктларынынъ бузылганы эм йок этилингени акында билдирмеге керек. Солай ок олар геодезия эм картография куллыклары юритилип турган заманда геодезия пунктларына янаспага амал бермеге тийисли.

РФ Оькиметининъ 07.10.1996-ншы йылдагы 1170-ншы номерли токтасы ман беркитилген Россия Федерациясынынъ ерлериндеги коршалав зоналары эм геодезия пунктларын коршалав акында положениеси мен геодезия пунктынынъ коршалав зонасы деп сол ер кесеги эм пункт япсарына кыр бетиннен косылатаган кенълиги 1 метр болган ер боьлиги саналады.

Геодезия пунктынынъ коршаланатан ер межеси ишинде патшалык эсапка алуьв, кадастр эм картография Федераллык службасынынъ ерли органларынынъ ьхтыярлары болмаса, кайдайды бир ис аьрекетин юритпеге ярамайды. Сондай ислер ер уьстиндеги белгиди бузбага эм йок этпеге яде баска туьрли оравлыклар тувдырмага боладылар.

Коьнъилимнен алганым

Венера Акбулат кызы Кидирниязова (Лукманова) талаплы окутувшы, шаир, журналист, «Ногайым» деген ятлавлар йыйынтыгынынъ эм «Аьлемет соьзлер» деген тематикалык соьзликтинъ иеси. Халкымыздынъ алал кызы, ногай тили акында йылдан-йылга билиминъ оьстирип, оны сакланувына эм оьрлендирувине коьп куьшин салып келеди. Буьгуьн биз сол шаир кыскажаклыдынъ яшавы, яратувшылык йолы акында ашыклап айткымыз келеди, неге десе сондай халкы уьшин уьмитли аьдемлер бизде аьли де коьп болса экенлер деген аьрув мырадарымыз бар.

– Венера Акбулат кызы, яшав йолынынъ акында хабарласанъыз экен?

– Мен Ногай районынынъ Орта-Тоьбе авылында тувганман. Меним авылымда белгили ногай шаирлери: М.Авезов, А.Култаев, Г.Аджигельдиев, аьлиги заманда Карашай-Шеркеш Республикасындагы Ногай районынынъ маданият боьлигининъ етекшиси З.Булгарова (Тилекова), шаир эм йырлавышы К.Абдулакимов тувганлар.

Уста йырлавышылар да бар, айтпага, М. Кишинеев, Е. Джумагишиева эм Г. Теркеева.

Мен 1974-нши йылдынъ курал айынынъ 9-нда Енъуьв байрамы куьн тувганман.

1980-нши йылда мен сол авылдынъ мектебине биринши кере окувшы болып келгенмен. Терен билимли биринши окутувшым Хадижат Язув кызы Колдасовады аявлап эсимде саклайман. Онынъ дерисине баслангыш классларда окувымызды язбай яде окымай, мага коьре, бир де бармаганмыз. Йогары билим алмага барганда да, ислегенде де онынъ каты кылыгы алдыдагы бизим яшавымызга бек керекти.

– Сизинъ яратувшылык йолынынъ не заттан басланды эм кайтип оьскен?

– Энь биринши ятлавларымды он доьрт ясымнан алып язып баслаганман. Олар оьз элимди суьвди, шоьлдинъ ярасыгы ман оьктем-суьвди, аьскерлик юриткен яслардынъ акында ойларымды коьрсеткенлер. Сол язылмаларымды мен авылдасым болган, терен билимли окутувшыга, коьп йыллар авыл мектебининъ етекшиси болып ислеген Ашувхан Арслановна Шандиевага коьрсеттим. Ол мени янына олтыртып, тептеримди колына алып, ятлавларымды тешкеруьвли оқып, мени бир аз йигерлендирген соьзлерин айттып, ятлав язувдынъ сыхырлыгына уьйретти. Ашувхан Арслан кызы мага сол заманда соьйтип алал болганын эм уьйретип, яратувшылык толкынына миндиргендей болганын, мен бир де мутып болмаякпан. Ким биледи, сол ятлавларымды мен баска аьдеме коьрсеткен болсам, яшавым кайтип туьзилеегин?

Меним биринши ятлавларым «Шоьллик маягы» газетасында, сонь Черкесск каласындагы «Ногай давысы» газетасында, «Тувган Элим» деген альманахта баспаланганлар.

Яратувшылык сулыбымды Карашай-Шеркеш педагогикалык университетинде оқыган 1991-1996-ншы йылларында оьстирип баслаганман.

Соьзлик тилимди байытып, баска шаирлердинъ ятлавларын оқып, олардынъ кайтип язганларын терен тешкерип карап, оьз ятлавларымды язганда, ярасыклав амалларын кулланувга уьйренип турганман. Меним яратувшылык оьсуь-

виме сол университетте ислеьтаган Ю.Каракаев эм М.Султанбекова коьп косымларын эткенлер. Олар ятлавларымды оқып, тергеп, кемшиликлеримди, янъылысларымды коьрсетип, кайдай адабиятын оқымага керек экенин айттып, тийисли маслагатларын бергенлер.

Йогары билимди алганнан сонь, 1997-нши йылда «Шоьл тавысы» газетада ислеп баслаганман. Журналист кесписининъ усталыкларына мени сол заманда редактор болган М.Кожаев эм шаир М-А. Ханов коьп кыйынын салганлар. Сол билимлеримди бу куьнге дейим де кулланаман.

2001-нши йылда мени бактым Ленин авылынынъ яшавшысы болган, белгили бурынъгы йырлавышы Курай Лукмановтынъ несиллерининъ аьелине келин этип коскан. Сол йылларда бурынъгы йырлавышыдынъ сондай да куьшли эси болганына, онынъ кишкей бала заманыннан алып ногай халкымызднъ баьтир йырларын билмеге кайтип шалысканына, оларды бек аьрув билгенине куьезленип, мен де бурынъгы йырлардынъ куьшли, шешен тилде язылувларына коьмилип, олардынъ сырларын билмеге талап эткенмен. Меним эрим Муратали Лукманов та «Шора баьтир» йырын аьрув билетаган эди.

Бурынъгы йырлар ман байланьслы болувым ман, меним колыма туьскен А. Баскаковтынъ «Ногайша- орысша соьзлиги» уьйкен орынды тутты.

– Оьз шыгармаларынъыз акында кыскаша айтсаныз экен?

– Биринши китабимди, «Ногайым» деген ятлав йыйынтыгын 2008-нши йылда баспадан шыгарганман. Онда боьликлерге айырылган оьз элимди суьювге, ата-анама, лирикалык ятлавлар, яшав акында ойларым, «Куьнали» эм «Арслан» деген поэмалар киргенлер.

Экиншиси – тематикалык соьзлик «Аьлемет соьзлер» баспадан шыгып, 2011-нши йылда дунья коьрген. Ол кишкей тамшылар ман 20 йыл бойынша йыйналган исим. Орта мектебин кутылганлай, Карашай-Шеркеш университети не ногай тилимди саклав мырадым ман туьскенмен. Ногай тилининъ йойытылып барувынынъ маьселеси

коьп аьдемлерди тынышсызландырады, оны саклавдынъ бир сораьы да шешилмеектей болып коьрингени басларымызды тоьмен салдырды. Тек аьрувликке ьнанув юрегимнинъ бир шетинде яшады, эм мен аста-акырын, оьз алдыма ногай соьзлерди, такпакларды, айтувларды йыйнав куллыгын юриткенмен. Ногай тилинде А. Баскаковтынъ соьзлигиннен баска йок экенин эм янъы соьзликтинъ бек кереклигин анълап, ногай тилимизди саклав ойым ман, бир кишкей болса да, оьз косымымды этип, сол соьзликти баспадан шыгарганман. Соьзликке географиялык терминлер, оьсимликлердинъ, балыклардынъ атлары; атлардынъ (лошадь) туьрлилери, алатлар; аьдемнинъ муьшелери, касиетлери акында соьзлер; синонимлер, омонимлер, антонимлер; тематикалык такпаклар эм айтувлар; медициналык терминлер, дин мен байланьслы соьзлер; юрист тармагында кулланьлатарган соьзлер; кумашлардынъ атлары... Баспадан шыгарган соьзликти мен Билимлендирув управлениесининъ етекшиси К. Отегеновага коьрсеткенде, ол хош коьрип, аьрув баалап, оларды уьлестирмеге ярдам эткен.

– Аьлиги заманда ногай тилимизди оьстирув бойынша кайдай ойларынъыз бар?

– Йылдан-йылга биз янъы технологиялардынъ оьрленуьвине шайьт боламыз. Ногай тил эм адабиятыннан окув китаплерининъ етиспевлик маьселесин шешуьв аьлиги янъы технологиялык оьмирде кыйын тувыл деп ойлайман. Бизим Ногай районында «Электронлык китапханасы» туьзилсе, сонда ногай тилиннен эм адабиятыннан баьри класслардынъ окув китаплери де электронлык кебинде йыйналар эди. Сол «Электронлык китапханасы» ман ногай тилин окыйтаган баска районлардагы ногайларымыз да пайдаланмага боляк эдилер. Районымызда сол китапхана ман окутувшылар эм окувшылар да оьз мобильли телефонларында, планшетларында, компьютерларында эм с.б. затларда пайдаланмага боляклар. Класстан бир балага йиберилсе, сонь ол керек затты аьлиги янъы амаллар

ман баскалар ман боьлиспеге болады.

Бизим оьспирлеримизге, яс-явкамьзга сол бийикликте болган билим янъылыклары керек деп ойлайман. Олар бизим тилимизди оьстиреек йогары проектлер боладылар. Балалар уьшин ногай тилинде язылган йырлар яслардынъ соьз байлыгын, йырлав сулыпларын, оьз тилин суьюв сезимлерин оьстирер эдилер. Бизим балаларымыз бек акыллы, талаплы, янъы технологиялардан аьрув анълайдылар. Бир янъы заттан сонь, тагы да баска янъы зат шыгады. Аьлиги балалардынъ ойлавлары да баска болып коьринеди, сонынъ уьшин, сондайларды бир куьпке йыйнап, олар ман бирге сол йогары, янъы технологиялык проектлер акында ойланганы оларга да, ясуьйкенлерге де келимли боляк. Бир балалардынъ ата-аналары оьз балаларынынъ оьсуьвин коьтергишлевине коьп куьшлерин саладылар, сол зат та билимди янъы толкынларга коьтермеге болады.

Туьрли ерлерде яшаган ногай балалар арасында кызыклы ойындар, ярыслар озгарув олардынъ коьнъиллерин коьтереек, йолдаслыкты тувдырак, бир- бириси мен ногай соьзлер, аьдетлер акында билимлерин оьстиреек эм тилди билмеге шалыстырак.

Кишкей балалар уьшин ясавлар шыгармага суьемен. Бу ойында балалардынъ карандашларды дуьрыс этип ьславы, яратувшылыгы, тил байлыгы, ярасыклав амаллары, ярасыклы сезимлери оьсеек.

Оннан да кызыклы болар электронлы ойнав- боявлар (айырым этип, айванлардынъ, оьсимликлердинъ кеплери орыс эм ногай тилинде атлары ман). Сол ойынды Эльбрусоид фирмасы этип болатанын сорап билгенмен, эгер балалар уьшин кыйналган бир спонсор болса, соны этпеге болягына соьз йок. Бизим яслардан халкымыздынъ патриотларын оьстируьв, олар ман байланьс ьслап, оларга колымызды созув, бирликке ьмтылуьв – бизди тек куьшлендиреек.

– Сиз аьлиги заманда кайдай ислерди юритесиз эм соны ман байланьслы кайдай ойларынъыз бар?

– Озган йылдынъ кырк кийик айынан алып, мен Орта-Тоьбе авыл мектебинде методикалык лабораториядынъ етекшиси болып ислеьмен. Онынъ мырады: ногай тил окутувшыларына ярдам этип, дерислерде тилимизди оьстируьвде янъы методикалык амалламаларды туьзуьв.

Ногай тилиннен эм адабиятыннан окув китаплердинъ эски болувлары, олардынъ етиспевликлери, уьйкен маьселелердинъ сораьлары ФНКА етекшиси К.Янбулатовтынъ ойлануьы ман сол методикалык лаборатория ашылган. Онынъ орынбасары А. Межитов сол ойларды дуньяга эндируьв уьшин, янъы истинъ атын, туьзилесин ойлаган эм методикалык дериси онынъ

каравы астында ислеьди. Методикалык дериси ишине Ногай районымыздынъ ногай тил окылатаган аьр бир мектебиннен бирер окутувшы киргенлер, олардынъ аьр бириси сайланган темалары бойынша куллыкларын юритедилер эм сол ислери бойынша окутувшылар арасында илми-практиалык конференциясы озгаруьына ФНКА эм район билим управлениесининъ ваькиллери шаькырылаяклар.

– Мектеблерде ногай тилиннен окув китаплердинъ етиспевлик маьселеси мен байланыста не зат айтпага боласыз?

– Мен Ногай районнынъ администрациясына, ФНКА етекшиси К.Янбулатовка оьз проектим мен барганман, онынъ аты «Ногай тил эм адабияты бойынша электронлык окув китаби» эди. Сол проект акында, ногай тил эм адабиятыннан окув китаплердинъ етиспевликлерин карьжсыз аьзирлемеге болягы акында айтканман. Мен янъы технологияларына келискен окув китаплерин туьзеегимди, проекттинъ мырадарын, туьзилесин, кайдай аьруьв янъылыклар болякларын, окутувшыларга эм окувшыларга кайдай кызыклы болягын ашыклап айтканман. Соны ман, бизим ортак сораьымызды бирге шешеек болып соьйлегенмиз. Аьлиги заманда мен 6-ншы класстынъ ногай адабиятыннан окув китаплери электронлы кебинде туьзуьв куллыгын юритемен.

Ойымда аьли де ногай тил окутувшыларына коьмек этип, электронлы дериске планлар туьзуьв. Коьбисинше, бу планлар ногай тил дерислери не бек кереек, неге десе сонынъ ишине аьзир карточкалар, ойындар киргистилееклер. Этно-маданиятлык проекти бойынша, бир неше косьлма дерислерин туьзбеге ойланаман, мысалы: ногай тил – биология (оьсимликлердинъ, айванлардынъ атлары), ногай тил – география (географиялык терминлер), тувган тил – технология (ногай оьрнеклерди материаллардан, бисердан, табият алатларыннан аьзирлев), тувган тил – тарих (тарихимиз акында) эм с.б.

– Ногай газетасынынъ редакциясына кайдай йоравларынъыз бар?

– Аявлы ис йолдасларым! Халкымыздынъ бек коьпленген аьр куьнлик сораьларын шешуьв, алдышы бизим аьдемлеримиздинъ уьстинликлерин коьрим этип коьрсетуьв, маданиятымызды, адабиятымызды, тилимизди оьстируьв сораьларын ашыклап коьрсетуьв – олар баьри де сизинъ мойынынъызда, эм сол маьселелердинъ акында сиз усташа газета бетлеринде язасыз! Сизинъ усталыкларынынъыздан бизим ногай халкымызга бек коьп пайда келеди, сав болынынъыз! Ана тилимизде сондай газета бар болганына бек куьезленемен эм суьйинемен! Ногай шоьлимизде тек яхшылыклар болып турганын баьримизге де йорайман!

Хабарласуьды юриткен

Г.НУРДИНОВА.

Суььретте: В. Кидирниязова.

Ийги баславга йол ашылды

Янъыларда Москва каласында аьрекети этетган ногай яслар союзынынъ боьлиги ХМАО тоьгерегине киретеган Сургут каласында да ашылды. Сургут каласында буьгьунлерде 15 мынъга ювык ногайлар яшайтаганы белгиле. Ясларда организация туьзбеге, Сургут каласындагы ногайларды бириктирмеге деген ой коьптен тувган эди. Ама сол ой яшавга айланмай турды. Ол зат ногай халкынынъ асабалыгын сакламага, оьрлендирмеге амал болак. Сургут каласында аьрекет этип баслаган Ногай яслар союзынынъ етекши-си этип Радмир Нуралиевти айырдылар. Союз агзалары саваплык проектлерин озгармага, калада озгарылаак байрамларда катна-

спага, концертлер, миллет байрамларын эм сондай баска затларды уйгынламага мыратланадылар. Солак болып туьрли ногай организациялары ман аьрекет этпеге, ногайлар яшайтаган туьрли регионлары ман белсенли катнаспага ойлари бар. Союз агзалары оз халкы уьшин яны авырыган аьр кимди де аьрекет этпеге шакрыады.

2017-нши йылдынъ 15-нши январинде олардынъ биринши ойи яшавга шыгарылды. «Бала нуры» деген Сургут каласынынъ халклар ара проекти бойынша Ногай яслар союзынынъ агзалары керексинаетаган саьбийлер уьшин «Бияладынь аргы агын-дагы дунья» деген балаларга эм аьеллерге социаллык яктан ярдамласув

орталыгында болып кеттилер. Орталыкта оларды 20-га ювык саьбийлер хош алдылар. Яслар анъламлы тилде балаларга ногай халкы акында, олардынъ маданияты акында хабарлап эситтирдилер. Саьбийлерди ойынлар эм биювлер мен юбандырдылар. Оннан сонъ союз агзалары ман келген кишкей кызалак А.Саитова ногайлар акында ятлав оқыды. Кишкей ногай кызлары М.Кулбусунова, С.Ярболдиева, йырлавы Н.Копиева ярасык йырларын йырлап эситтирдилер.

Собьтип Сургут каласында ногай яслар союзынынъ агзалары ман озгарылган амаллама йогары оьлшемде оьтти.

Суьврете: *шарадан коьринис.*

Ногай кийгизи оьрленуьв йолында

Карашай-Шеркеш Республикасынынъ Эркин-Халк авылында кол усталыгы бойынша саният мектеби тезден ашылмага каралады. Онда балалар кийгизди аьзирлев аркалы, бурынгылардынъ оьнерине уьйренмеге амалы болак.

— Кийгизди баспага мени Шешен Республикада яшаганда тетем уьйреткен. Уьйшиликте ногай халкында кийгиз маьнели орынды алып келген. Сол бурынгы усталыкка уьйрете келип, биз халк маданиятын эм аьдетлеримизди сакламага мыратланамыз, — деп хабарлайды ерли мектебинъ оқытувшысы Муслимат Картакаева.

Коьп халклар уьшин, боьген де, коьшпели миллетлери уьшин кийгиз бек маьнели болган. Сав яшав бойы аьдем кийгиз бен тар байланыслы болып келген. Аьдемлер кийгиздинъ уьстине ятканлар, кийгизден этилген кийимлер кийгенлер, эм кийгиз бен ябылган термеде яшаганлар. Ногай таварихлери бойынша кийгиз яманлыктан эм

душпаннынъ окларыннан, сувыктан эм иссиден аьдемди саклап келген. Баска болып, ногайларда мундай аьдетлер де сакланганлар. Эгер, бала заманы етпей яде авырып тувса, оны кийгиз бен ораганлар, ол сав болган эм аврымай оьскен.

Сьрт Кавказда, Дагестанда яшайтаган халкларына коьре, ногайларда кийгиз басуву туьрли болган. Технология агыннан алганда, баслап юнди ювганлар, курытканлар, айырып салганлар, юнди туьткенлер, оны тарак пан тараганлар, юнди аялаганлар, колы ман увалаганлар, кайтаралап кептиргенлер, коьринген туьклерин тараганлар, бояганлар, кийгизди ювганлар, оьрнек тиккенлер эм сондай баска затлар эткенлер.

Ногай халкы юнди таравда бир неше тараклар куланган. Олар бир-бириннен темир тислерининъ йьйи яде узак орынласуву ман баскаланганлар.

Муслимат Картакаеванынъ соьзи мен кийгиз аьзирлевде курыган камы-

стан юнди аяламага шыпта ясалган. Оны тоьсеп, каптагы юнди таяк пан урып шаньнан, баска затлардан тазалаганлар. Камыстан ясалган шыптадынъ арасына аяланган юнди орап, шетиндеги йиптен ысланып, кыскакылылар оны ерге таслап-таслап алганлар.

— Коьплеген коьшпели халкларда кийгизди айландырув ман байланыслы коьп ынанувлар сакланган. Мысалы, Калмыкияда эгер ис юрув шакта кырдан бир аьдем келсе, яс кыскакылылардынъ бириси юннинъ кесегин каьггга орап, конакка берген. Конак болса, кийгизинъиз берк эм калын болсын деген соьзлерди айтып кыскакылыларга акша савкатлаган. Кийгиз айландырганлар болса, сол акшага увак-туьек алганлар. Бу зат калмыкларда аьдет болып калган. А ногай халкында болса, кийгиздеги оьрнеклерге коьре, аьдем кайсы тамгадан болганын анълаганлар, — деп хабарлайды М.Картакаева.

Ногайларда коьплеген кыскакылылардынъ эм балалардынъ кийимлери эм аяк кийими кийгизден этилген. Юка, енбил кийгизден кыспалар, коьйлеклер, шораплар, боьрклер тиккенлер. Йогары сапатлы эм берк кийгизден ямшылар эткенлер. XVIII-XIX юзйыллыкларда ногай ямшыларын туьбек ядыралары да тесип болмаган деп тарихшилер де язып калдырганлар. Алтын Ордадынъ Ногай

мырзадынъ несилининъ аьдемлери яшаган аьдетли турак ери — терме болган. Терме агаш негизинде курылып, кийгиз бен ябылантаган болган.

Уста ногай кыскакылылары аппликация ярдамы ман кийгизди оьрнеклегенлер. Берк эм ярасык болар уьшин оьрнектинъ шетин баска туьсли тесьма ман да тиккенлер.

Болса да, Карашай-Шеркеш Республикасынынъ педагоглары бурынгы усталыкты тек саклап тувыл, кол сулыбынынъ саниятына ясларды да уьйретпеге мыратланадылар.

Аьлиги заманнынъ кийгизи бурынгы ман тенълестиргенде, бек баскаланатаганын сезбеге болады. Химия бояклар, ийне мен тигувь машиналар эм аьлиги заманнынъ технологиясынынъ баска етисувьлери аркалы дизайнерлер энди-ги коьп туьрли кепли кийгизлерди аьзирлеп болаклар. Сонынъ уьшин аьлиги заманда кийгиз бен кызыксынув бек актуальи, — дейди модельер эм «Суюнбике» деген театрынынъ художестволык етекшиси Асият Еслимесова.

Кийгизден ол миллет амалларын куланып, аьлиги заманга келисли кийимлерининъ коллекциясын, ярасык, берк, енбил дорбаларынынъ бир неше кебин эм баска туьрли затларды да туьзген.

Суьврете: *оьрнек тигувь мезгили.*

Биринши сырада болдылар

Карашай-Шеркеш Республикасынынъ Ногай райониннан (Эркин-Халк авылы) Ислам Карасов Элиста каласында оьткен регионлар ара балалар уьшин шатраш ойыны бойынша турнирдинъ енъувьшиси болды. Ол 40-ка ювык куьндеслерин енъиди. Турнирде Россиядынъ 100-ге ювык яс шатраш ойынынъ суюовшилер катнастылар. Ярыста уллы регионаллык эм регионлар ара турнирлерининъ енъувьшилер болган шатраш ойнавылары ортакшылык эттилер. Карашай-Шеркеш Республикасы атыннан ойында доьрт ойнавылар (энь кишкейине 6 яс толган эди) катнастылар. Ислам Карасовтынъ ойнаганы халклар ара тоьрешилерин де аьжейипсиндирди. «Ферзь» шатраш ойыны бойынша кружогынынъ тренери Д.Карасовтынъ белгилеви мен, Ислам 38 ойыны ишинде 37 кере енъувьши болып шыккан. Ийги сыра-

гыларды Алия Кабардаева да коьрсетти. 2008-нши йьлтуган кызлардынъ арасында ойында ол тек Элистадан куьндесине енъилип, экинши орынга тийисли болды.

— Алия уьшин ол бек ийги коьрсетим болады. Ислам ман тенълестиргенде, Алияда уьйкен турнирде катнасув сулыбы аз. Эм ол келеекте де коьп суюовшилер катнастылар. Ярыста уллы регионаллык эм регионлар ара турнирлерининъ енъувьшилер болган шатраш ойнавылары ортакшылык эттилер. Карашай-Шеркеш Республикасы атыннан ойында доьрт ойнавылар (энь кишкейине 6 яс толган эди) катнастылар. Ислам Карасовтынъ ойнаганы халклар ара тоьрешилерин де аьжейипсиндирди. «Ферзь» шатраш ойыны бойынша кружогынынъ тренери Д.Карасовтынъ белгилеви мен, Ислам 38 ойыны ишинде 37 кере енъувьши болып шыккан. Ийги сыра-

Келеекте енъувьшилер Сочи каласында бу йьлдынъ коькек айында озгарылаак «Россиядынъ йогары лигасы» деген савлайроссиялык турнирде катнаспага мыратланадылар.

Суьврете: *енъувьшилер И. Карасов эм А. Кабардаева.*

АЪДЕМ ЭМ ОНЫНЪ ИСИ

Шоъл бийкеси

Ата юртым Терекли-Мектебте болганнан сонъ, мен сонда яшайтаган таза сезимлери, йогары аъдемшилиги болган, тувра соъзли авылдасларым акында уйкен оьктемлик пен хабарлайман.

Ата юртта болган шагымда мага: «Сен А-Х. Джанибеков атындагы мектебинъ етекшиси, куллыгына мукаят кайратлы кыска-кылы Курасхан Джумагельдиевна Ярикбаева акында язбага керексинъ, — дедилер авылдасларым. Авылдасларымнынъ соъзлерин ерге туъсирмей, Терекли-Мектебинъ энъ де узын эм кенъ орта орамында орынласкан, школа ерлестирилген, уыш шарлаклы меканга бардым. Сонда мени юзиктей юзли, конаксуъер, йылы куълкиси мен шоъл бийкелерининъ бириси — Курасхан йолыкты. Бу ерде мине ятлавдынъ сыдыралары эсиме туъстилер:

«Язлык шоълде шешек коьп, Уйме-уйме боьригоьзлер. Бийкелер мен кызлар коьп, Нур саввелеи ботагоьзлер. Кызыл шырайлы, кызыл кийген, Кызыл юрекли сылувар. Шоъл табияты канга синъген Кенъ касиетли шоъл кызлар.

Табияттынъ коьриниси халктынъ канына, кылыгына, сыпат-шырайына синъетаганы коьптен бери белгили. Ногайлар шоълде яшап, шоъл табияты ман оьрленгенлер эм оьрилгенлер. Сонынъ ушин де бизим кыскакылылар оьзлерине келисли касиетлери мен баскаланадылар. Сондай ийги касиетлери болган аъдемлердинъ бириси Курасхан Джумагельдиевна Ярикбаева болады.

Мине мен оны ман йолыгысып, хабарласаман.

Ол болса, оьзининъ йылы тавысы ман мага оьзининъ акында кызыклы хабарлайды.

— Мен Терекли-Мектебте тувып-оьскенмен. Балалыгым да сонда оьтти. Шагым етенде, Махачкаладагы педуниверситетке окумага туъстим. Сонда яшавымнынъ бес йылын озгарып, колыма окутувшы кесписин алдым. Ис аьрекетимди Тарумов районында басладым. Сайлаган кеспимди каным ман, яным ман суьйдим. Сонда бир неше йыл куллык эткеннен сонъ, тувган авылыма кайттым. Мине алты йыл артта мага районымыздагы энъ уйкен А-Х. Джанибеков атындагы мектебти етекшилемеге тапшырдылар. Сол мага этилген сыйды мен акламага бек шалысып ислеймен, — деди мектеб етекшиси.

— Аьши, куллыгынъ яваплы ма? — дедим мен.

— Оьзек те, биз шалысамыз, тек ислеген аъдемде мырсатлар болмай болмайды, иркилуьвлер де, силкинуьвлер де арада боладылар, — дейди ол.

— Мине сен, Курасхан, етекшилейтаган мектеб районымызда коьрим алгандай мектеб болады. Сол етимислеринъиздинъ сыры бар ма экен деген соравды да бермей калмадым. Сол сора-выма болса, ол йылы куьлемсиреви мен, элбетте, уьлги болмага енъиллерден тувыл, тек ол сол етимиси мен оьктемсийтаганын билдирди. Солай ок А-Х. Джанибеков атындагы мектебти оқып кутылган окувшыларынынъ етимислери акында да, аьлиги заманда мектебте болатан ийги илгериликлер мен айтып боьлишти.

Элбетте, сол етимислерде Курасхан Джумагельдиевнадынъ да уылиси уйкен, неге десе ол оьзи етекшилейтаган ис коллективтинъ окутувшыларын, окувшыларын даьвлендирип, кереккенде оларга таяв болып,

тийисли ерлерде каты соьзин де айтып болады. Оьзи басшылайтаган окутувшылар коллективинде, келпетлеп айтканда, ис аьрекетинде оьзи де белсендирип, баскаларды да тутандырып, яшав айкасларында, тар байланыста исти усташа уйгынлап, керек ерде кеширип билип, етекшилигин бардырады.

Оьзек те, кайсы коллективти болса да, етекшилемеге тыныш тувыл. Соьз араларында ис орыннынъ кыйынлыклары акында да айтып алды. Заманды да, куьшти де алады. Ама онынъ янын-да коьмекши аъдемлер де бар.

— Наьсибиме, меним касымда мени мен бирге куллыксуъер белсенли, талаплы, юмарт юрекли, наьзик, заманлары ман сана-спай, билгенлерин аямай юретаган ис йолдасларым бар. Оларга уйкен разылыгымды билдиремен, — дейди Курасхан Ярикбаева.

Мен оны ман хабарласу-вымда аьели акында да сорадым. Буьгуьнлерде Курасхан эки увыллары — Умарбек пен Арсенинъ етимислерине суьйинип яшайды. Олар екеви де аьскершилик тармагында куллык этедилер. Экеви де офицер боладылар.

— Яшавымнынъ куьези — Карим мен Заурбек уныкла-рым, — дейди ол.

Курасхан Джумагельдиевна Ярикбаевадынъ кенъ шоьлликтей аъдемшилигине, шоьлдеги боьригоьзлердей, ишки дуныясынынъ ярасыкыгына эш, бир туьйир де сейирим калмады, неге десенъиз, авылдасларым айткандай экени соьзиннен белгили. Ол уьйинде тандырдынъ йьлуьвлыгын саклап, кишкей болмаган ис коллективте тил бирликти тутып, татымлыкта яшав бардырып болатан шоьл бийкеси.

С. АДЖИКОВ.
Суьвретте: К. Ярикбаева.

ЭЛИНА АДЖИГЕЛЬДИЕВА

Аъдемнинъ байлыгы — денининъ савлыгы

(Басы 1-3-нши номерлерде)

* «Куьйген ерге казыдынъ майын якканлар. Ювсанды кайнатып, секер салып ишкенлер.

* Сары авырувдан (гепатит) оьтпектинъ арасына бийт салып ашатканлар», — деп хабарлайды Карагас авылдынъ окутувшысы З.Адисов.

* Бу куллыгымды язып юргенде, йол мени ясуьйкенимиз Оьзбек-аьжи Равшанбек улы Мурзаевке аькелди. Ол кан коьтерилгенде кайдай эмлев этетаганын айтты.

* «Бурын заманда халкымызда коьп эмшилер болган. Коьтерилетаган канды туьсиретаган усталардынъ колында юп-юка этилип ясалган ийне болган. Аьне соны ман олар эки кастынъ арасыннан керекли ерди тавып, яман канды шыгарганда, басеп-енъил болып калган. Солай ок елке авырувды да эмлегенлер».

ТАЛЬМИРЗАН — тистен куртты шыгарган оьсимлик. Оны кайнатып, табакка куйып, авызды ашып, бетти тутканлар, баска йылы зат буьркегенлер. Сол оьленнинъ куьшиннен тис куртлары бек коркканлар.

Солай ок баьримиз де **МЫЯ** (солодка) тамырын ашаганмыз, ЮВСАН кайнатып ишкенмиз.

ЮВСАННЫНЪ акында С.Капаев оьзининъ «Ногайдынъ уйи» деген китабинде булай язады: «Кайнатылган ювсаннынъ сувы аъдемнинъ ишиндеги шылавшанларды шыгарган. Кайнаган ювсаннынъ бувы тымав болып авырыганга, сувык алганга эм ел авырувга яраганлар». С.Капаевтинъ китабиннен мен коьплеген эмлев амаллар язып алдым. Солардынъ бир нешевлерин келтирейим. «Оьпке авырувды борсыктынъ, кийик эшкидинъ, аювдынъ майлары ман эмлегенлер. Оннан сонъ, кайнатылган сарымайга бал карыстырып, мезгил мен ашатканлар.

СУЬЛИК. Аъдемнинъ яман канын суьлик пен де алганлар. Бурын да ол коьп кулланылган. Аъдем, кан алдырган сонъ, шай ишип, бал, май ашап, тыншайган, карув йыйган.

КАЯ ШАЙЫР (МУМИЕ). Ол иш авырувларга эм болады. Оны сувга эгитип, аз-азлап, ас алдында ишкенлер.

ИШ АВЫРУВДАН ЭМЛЕВ. Иш бурап авырыса, ога ногайлар киндиги уза-йган дегенлер. Ишти сыйпап, узайган киндикти орынына салагаган эмшилер болганлар. Авыр зат коьтерген аъдемнинъ киндиги тоьмен туьспеге болады. Бир аз болса да киндик орыныннан тайган болса, аъдемнинъ иши бурап авырьйды. Ол затты аьлиги медицина да айтады. Куьнтувар кыраларда аъдем авыр зат коьтерсе, киндик узаятаганын биледилер эм сол затты эмлевге уйкен эс бередилер. Эгер, киндиги орыныннан тайган аъдем заманында эмленмесе, онынъ ишинде, карынында туьрли авырувлар тувмага болатанган бизим бурын-гы эмшилер бек аьруьв билгенлер. Иши шаншып баслаган аъдемнинъ энъ алды киндигин караганлар.

БАЛ эмге кулланылмаган авырув йок болар. Оьпке, коьз, иш, тамак авырувларды эмлейди, ярады тез битиреди, сувыктан саклайды, аъдемнинъ денин динктей этеди, куьйген ерди эмлейди.

АШУВТАС ПАН яра болган авызды шайкаганлар.

ЙЫЛКЫ МАЙДЫ коьптен бери битпей турган ярага якканлар. Шеклерде-затта

яраларды да тез битирген.

ЭШКИ МАЙ тамак авырувды эмлеген. Йобткирик тийсе, эшки майды суьт пен кайнатып ишкенлер. Бу эмди халк аьли де кулланады.

АЮВ МАЙ МАН оьпке маразды эмлегенлер. Суьеклер сызлаганда аякка-колга якканлар.

АНДЫЗ. Бизде «Андызлы ердинъ аты оьлмес» деген соьз бар. Олай дегенлери — оны ман халк коьп авырувларды эмлеген. Ол йылан шакканга да яраган.

КУЬЙГОТ. Оны иш авырыганда, шайдай этип, кайнатып ишкенлер. Куьйготты кептирип, туьйип, аска да салып ашаганлар.

КЫШЫТКАННЫНЪ япыраклары да, тамырлары да дарман болады. Кышйтканнынъ кептирилген япыракларын кайнатып, бувыны ел авырув тийген аякларды-затты тутып эмлейдилер.Онынъ кайнаган сувын аз-азлап, иши авырыганлар да ишедилер. Яс кышйтканнынъ япыракларыннан сыгып шыгарылган сувды ногайлар сорпага да салганлар.

КАРАТАСПА ОЬЛЕНИ — шеклерде ярады эмлемеге ярайды. Онынъ бир касык урлыгын ярым стакан сувда кайнатып, астан алдын аз-азлап, уыш-доьрт мезгил ишкенлер.

ПЫХЫ (морковь).Онынъ сыгып шыгарылган сувы ман юрек авырувды эмлегенлер. Аьлиги врачлар да коьзлери, юреклери авырыганларга коьп пыхы ашамага керек деп кенъес этедилер.

КУЬНАЙЛАНЫНЪ калпагы, шешекейи,тамыры эм сабагынынъ ишиндеги ак оьти дарман боладылар. Энъ алдын куьнайланнынъ шешекейлерин йыйып кептиредилер, кануваслар болды дегенлей, калпагы эм сабагынынъ ишиндеги оьтин йыйып, аьруьв этип кептиредилер. Эм сол кептирилгенлерден, койы шайдай этип кайнатып, шеклери, бавыры авырыган аъдемлер ишкенлер. Тиси кавсаган, тисининъ эти авырыган аъдем куьнайланнынъ тамырын кайнатып, авызын шайкаган.

* Буьйректе тас болып баслаганда, куьнайланнынъ сабагынынъ ишиндеги оьтин кайнатып ишкенлер. Бу эмди кувыгы тыйылганлар да кулланганлар.

* Ас казанга синъмегенде, куьнайланнынъ тамырын бир аз сорпа косып кайнатып, сонынъ сувын ишкенлер.

Куьнайланнынъ курамында май, белок, кофеин дегендей затлар коьп экенлерин аьлиги медицина да бек аьруьв этип айтады.

Оннан сонъ ногайлар куьнайланнынъ таягын калпагы ман бирге ягып, куьлиннен сабынга деп сили эткенлер.

КАРА ТУРП. Юрек авырыганга оны бал ман ашатканлар. Ол канды аьруьв юргисткен.

КАРА БУРЫШТЫ ногайлар коьбисинше шайга, аска салып ишкенлер. Онынъ эм экенин бек яхшы билгенлер. Боьтен де, оны ман сувык алган авырувларды эмлегенлер. Кара бурышты тамыры тартылып эм баьриж болып авырыганлар да кулланганлар.

Кара бурышты уватып, йылкы май карыстырып кайнатканлар эм соны авырыган кол-аякка синъдирип якканлар. Кара бурыштынъ курамында май, крахмал, белок коьп.

КЕНДИР. Халк оны кувык эм бавыр авырувларга дарман эткен».

(Ызы болаяк).

САНИЯТ АБРЕКЕТШИСИ

Гейбат Гейбатовка-85 йыл

СССР Суьветшилери союзинь агасы, Россиядын эм Дагестаннын халк суьветшиси Гейбат Гейбатов 1932-нши йылдын 15-нши февралинде

Докузпарин районинь Микрах авылын да тувган. 1956-ншы йыл Азим-заде атындагы художестволык училищеди окуп тамамлаган. Сол йыл Даге-

станга кайтып келип, Каспийскте окытувшы болады, Дагестан суьветшилери мен ювык катнасады. Сонъ И.Репин атындагы Ленинградтагы художестволар академиясында окойды. Ол 1998-нши йылдан алып Дагестан патшалык педагогикалык университетинин художестволык графика факультетинин суьвет ясав кафедрасынын профессоры болады. Гейбат Гейбатов – 110 истинь авторы. Онын ислери Маданият министер-

ствосынын эм Россиядын художестволык фондларында, Монголияда, Албанияда, Азербайджанда, Санкт-Петербуркта, Москвада байыр йыйынтыктарда сакланадылар.

Бу куйнлерде скульптор оьзининь 85 йыллык мерекесин белгилейди. Биз ога узак оьмир эм онын студентлерине саниятта баьри ийгиге етисуьди йораймыз.

Н. КОЖАЕВА.

Суьветте: Г. Гейбатов.

ЭС ЭТИНЪИЗ

Эсап беруьвлеринъизди йиберинъиз

«Коммерциялык тувыл организациялар акында» деген 12.01.1996-ншы йылдагы Федераллык законнынъ 32-нши статьясын, «Ямагат биригуьвлери акында» деген 19.05.1995-нши йылдагы Федераллык законнынъ 29-ншы статьясын эм 30.11.2011-нши йылдагы 456-ншы номерли Россия юстиция

министерствосынынъ буйрыгын толтырув ман байланыста Дагестан Республикасы бойынша Россия Федерациясынынъ юстиция министерствосынынъ управлениеси коммерциялык тувыл организацияларына быйылдын 15-нши апрелине дейим оьткен 2016-ншы йыл ушин оьз аьрекет акында эсап беруьвлерин йибермеге

кереги акында билдиреди. Эсап беруьвде дайым да аьрекет этип турган органнынъ орынласкан ери эм етекшилери акында билдируьвлери коьрсетилмеге тийисли.

У-Х. ШАХМАНАЕВ,

ДР бойынша РФ юстиция министерствосынынъ управление начальнигининъ орынбасары.

СПОРТ

Кызыклы ярыслар

Янъыларда Махачкаладагы «Труд» стадионында Россиядын ат казанган тренери Алисултан Омаровтынъ эстелигине турнир озгарылды. Мунда 11 туьрли шекилли 160 спортсменлер ортакшылык эттилер.

Турнир катнасуьшларын Дагестан Республикасынынъ вице-премьери Анатолий Карибов хошлады. Ол Республикадынъ Аккимбасынынъ атынан катнасуьшларга уьстинликлер йорады.

Базласлар сырагылары бойынша енъуьшилер де белгилендилер. Олар 17-20-ншы мартта СКФО чемпионатында катнасаыктар.

СКФО бойынша Греко-римский куьреси Федерациясынынъ президенти Мурат Пайзуллаев Совет Союзынинъ коьп чемпионларын эм спорт усталарын тербиялаган тренер А.Омаровтынъ эстелигине багысланган турнирлер йыл сайын озгарылмага тийисли деп белгиледи.

Терекли-Мектеб авыл яшавшысы

Зухра Зармуханбетовна Байманбетовага

14-нши февральде 70 ясына толганы ман

Уйимиздинъ нуры болып,
Юргенинъди суьемиз.
Юреклерди тав этип,
Болганынъды суьемиз.
Йылларынъды санамай,
Турганынъды суьемиз.
Аьруьв соьзинъ балаларга
Айтканынъды суьемиз.

Кутлавшылар: ян косагы Иса, кедеси Тахир, келини Тойлыхан, уныклары Суюнбике, Нурбике, Нурсултан.

Терекли-Мектеб авыл яшавшысы

Халимбек Менъглибиевич Дикиновка

20-ншы февральде 60 яска толаягы ман

Ап-ак карлы кыс куьни
Сага куьез аккелсин.
Сенинъ тувган куьнинъде
Кардаш-тукуьм йыйылсын.
Сыпыранъ да сол куьнде
Берекеттен ийилсин.
Коьнъилинъди оьр коьтерген
Ийги соьзлер айтылсын.

Кутлавшылар: агасы Сейдахмет, ян косагы Феруза, карындасы Загидат, кызы Айгуль, балдызы Эльмира.

Сургут каласында яшайтаган ердесимиз

Айнара Руслановна Исмаиловага

15-нши февральде 6 яска толганы ман

Аспанынъда юлдызынъ
Узак янсын, соьнмесин.
Куьнинъ коьзи йогарыдан
Саьвлелерин мол сепсин.
Суклангандай бактылы
Болганынъды суьемиз.
Куванышты сени мен,
Тойдай коьрип боьлемиз.

Кутлавшылар: атайлары Заур, Арсланбек, Рашид, тетеси Гульзифа, абалары Гульфира, Альфия, Оксана, Айнагуль, бебелери Сунита, Амин, Рамиль, Шамиль, Ренат.

Куьнбаттар авыл яшавшысы

Амин Рахметович Курмановка

21-нши февральде 1 ясына толаягы ман

Эртенъликте сенинъ ушин
Куьнинъ коьзи яйнасын.
Аьр дайым да тувган куьнинъ
Куванышка айлансын.
Оьс, кедемиз, оьс ши сен,
Куьннен-куьнге куванып.
Давазынъ ман, соьзинъ мен
- Баьримизди юбантып.

Кутлавшылар: тетеси Мутлихан, кишкей атайы Мурат эм тетеси Бурлиант, агасы Рахмет эм анасы Алина, акалары, абалары, Саяновлар, Синаевлер эм Шабатовлар аьеллери.

«ШОЛ ТАВЫСЫ»
(ГОЛОС СТЕПИ)

+6

ТОКТАСТЫРУВШЫ:
Дагестан Республикасынынъ Баспа эм информация министрствосы.
Бас редактор
КОЖАЕВА Э.Ю.

Дагестан Республикасы бойынша Байланыс информациялык технологиялар эм коьлем коммуникациялар тармагында тергев салув бойынша Федераллык служба управлениесинде регистрацияланган.
Регистрациялык номери ПИИ №ТУ 05-00359 (12 декабрь 2016 й.)
Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтаслары редакциядыкы ман келиспекке боладылар. Авторлар азылмалары ушин явапдылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылув заманы – 17 саьатте. Баспалавга кол басылган – 16 саьатте.

Адрес редакции и издателя:
368850, Республика Дагестан, Ногайский район, с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
Газета «Голос степи».
Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru
Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)
Телефоны:
Общий отдел – 21-4-71
Индекс – 51365

Газета выходит 52 раза в году.
Тираж – 3000 экз.
Цена – 5 рублей.
Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.
Газета опечатана в типографии ГАОУ РД «ИД «Дагестан» по адресу:
367018, ДР, г.Махачкала, Проспект Петра 1, 61.